

Non-confession religiosity in the context of social and cultural processes of modern Volynii

The article analyzes the non-confession of religion in the context of social and cultural transformations of Volyn region (Rivne, Volyn, Ternopil regions north). In particular, we investigate the processes taking place in society and culture that led to the reconsideration of the status of religion.

Keywords: non-confession religion, religion privatization, individualization of religion and cultural processes.

Ирина Булыга

Внеконфессиональная религиозность в контексте социокультурных процессов современной Волыни

Статья посвящена анализу внеконфессиональной религиозности в контексте социокультурных трансформаций Волынского региона (Ровенская, Волынская, север Тернопольской областей). В частности, исследуются процессы, происходящие в обществе и культуре, которые привели к переосмыслению статуса религии.

Ключевые слова: внеконфессиональная религиозность, приватизация религии, индивидуализация религии, социокультурные процессы.

Надійшла до редакції 11.02.2014 р.

УДК 314.15-026.49(477)

© Тетяна Медіна
© Надія Пендюр
(Чернівці)

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА МІГРАЦІЯ З УКРАЇНИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

У статті розглянуто явище інтелектуальної міграції в межах вивчення глобальних міграційних потоків. Проаналізовано чинники, що зумовлюють це явище, його позитивні і негативні ефекти, визначено особливості інтелектуальної міграції з України, запропоновано деякі шляхи вирішення даної проблеми.

Ключові слова: міграція, інтелектуальна міграція, міграційні процеси, міграційна політика.

Постановка проблеми. Роль інтелектуальної діяльності в усіх сферах виробництва зростає стрімкими темпами у глобалізованому світі. У складі національного багатства домінування інтелектуального капіталу стає очевидним. В нових умовах основними виробничими ресурсами стають інформація і знання. В даний час спостерігається перетворення інтелектуального капіталу на провідний чинник економічного зростання та міжнародного обміну.

Міжнародна міграція робочої сили набуває дедалі глобальнішого характеру. У межах вивчення міграційних потоків зростає необхідність поглибленого аналізу феномену міграції висококваліфікованих фахівців, так званого «відпливу умів». Процес інтелектуальної міграції з України, що триває вже не одне десятиліття, позбавляє її перспективних і обдарованих спеціалістів, пригальмовує темпи розвитку окремих галузей економіки, освіти та держави загалом.

«Мене як фахівця турбує «відплив умів», тому що виїжджає штучний товар. Ви самі розумієте, що якщо виїде один Ейнштейн, то навіть тисяча підготовлених фізиків його не

замінять», – наголосила директор Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України Е. М. Лібанова. Вона висловила побоювання, що Україна втрачає найбільш талановитих учених, а це може загрожувати національній безпеці країни [3].

Україна в міграційному потоці спеціалістів фігурує як донор. Наші науковці й освітяни ще з початку становлення ринкових відносин стали експортним матеріалом. Тому в обіг увійшов термін «митці – емігранти».

Антикризовий менеджмент США, Ізраїлю, Російської Федерації, Канади активно скористався послугами вітчизняних математиків, програмістів, медичних працівників, біологів (фахівців з генної інженерії та біотехнології). Керівниками закордонних наукових установ цінується здатність наших науковців бачити проблему в комплексі, на протипагу вузькоспеціалізованим фахівцям європейської і американської школи.

Отже, інтелектуальна міграція – одна із найважливіх за своїми соціальними наслідками для суспільства форм зовнішньої міграції, а вивчення її причин і наслідків є актуальною науковою проблемою.

Метою статті є дослідження інтелектуальної міграції з України, аналіз чинників, що найбільше обумовлюють це явище, позитивних і негативних ефектів міграції, а також пошук шляхів вирішення даної проблеми.

Для досягнення вказаної мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- проаналізувати поняття інтелектуальної міграції;
- визначити найважливіші причини та наслідки інтелектуальної міграції;
- розглянути заходи міграційної політики, спрямовані на зменшення обсягів виїзду висококваліфікованих спеціалістів за кордон.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Проблеми розвитку світових міграційних процесів досліджуються багатьма ученими. Так, зокрема, у працях П. Кругмана, П. Стокера, Дж. Саймона, С. Кастла, В. Кларка, В. Хьюго, М. Тодаро, К. Макконнелла, О. Тоффлера проаналізована роль міграційних процесів у світі, що глобалізується, а також знайшли своє відображення проблеми управління міграційними потоками. З'ясуванню теоретичних проблем міграційних процесів та їх кількісної оцінки присвячені наукові розробки російських фахівців – Ж. Зайончковської, Т. Заславської, Г. Овчиннікова, І. Цапенко, В. Іонцева, Т. Юдіної. Проблема міграційних намірів російських студентів, які навчаються за кордоном, висвітлена у статті Л. Леденкової.

Окремі соціально-економічні аспекти міграційних процесів досліджені українськими вченими В. Ніколаєвським, В. Будкіним, О. Грішнвою, М. Долішнім, Е. Лібановою, О. Малиновською, Т. Петровою, О. Позняком. В. Ніколаєвський та В. Омельченко свої роботи присвячують аналізу причин, факторів та викликів інтелектуальної міграції, а також приділяють значну увагу наслідкам «відпливу умів» та пов'язаних з ними проблемі соціальної безпеки держави.

Отже, проблема даного дослідження полягає у тому, що не дивлячись на масштаби інтелектуальної міграції та на кількість країн, залучених у цей процес, існуюча література досить однобічно розглядає причини і чинники «відпливу умів»: або як суму економічних, чи як деяку сукупність професійних чинників, причому доволі часто мова йде лише про ті чинники, які впливають на прийняття рішення в країні виїзду.

Виклад основного матеріалу. Термін «відплив умів», або інтелектуальна міграція, визначається енциклопедією Britannica як «міграція освічених або професійних кадрів з однієї країни, сектора економіки або галузі в іншу, зазвичай для одержання кращої оплати або умов життя» [12]. Дане явище (Brain Drain) з'явилося на початку 1950-х років – подібним чином описали процес масового переїзду англійських вчених, інженерів і техніків з Великобританії до США. Саме поняття «відплив умів» вперше було використане в 1962 р. у доповіді Британського королівського товариства.

З іншого боку, прихильники міграцій професіоналів замість терміну «відплив умів» використовують інші, більш нейтральні назви – наприклад, «обмін мізків» (Brain Exchange) або «мобільність мізків» (Brain Mobility) – і підкреслюють, що у цього процесу є не тільки «мінуси», але і «плюси».

Дослідники розходяться в думках відносно того, яких же саме фахівців слід включати в категорію «умів», а також які з видів міграцій слід відносити до «відпливу умів». Деякі включають в поняття «уми» середній технічний і медичний персонал, проте не відносять до них фахівців творчих професій [1]. Інші обмежують склад таких мігрантів лише науковими кадрами. Хтось, навпаки, визначає «відплив умів» як міграцію, в першу чергу, представників творчої інтелігенції, творців і носіїв духовних та культурних цінностей. Не існує також єдності у визначенні тривалості міграції висококваліфікованих фахівців: так, деякі відносять до «відпливу умів» лише безповоротну еміграцію з метою отримання постійного місця проживання; інші дослідники вважають за необхідне врахування також міграції на роботу за контрактами та навчанням.

В основі даного дослідження підтримується підхід української дослідниці Н. Є. Прохоренко, згідно якого під «відпливом умів» розглядається міграція висококваліфікованих фахівців, зокрема наукових кадрів, з метою отримання постійного місця проживання або роботи за контрактом [9].

Міграція інтелектуального капіталу перебуває під впливом цілого спектру чинників. Серед них: різний рівень життя і матеріальної винагороди праці; регіональні особливості рівня безробіття у різних країнах; неможливість реалізувати потенціал в національній економіці; втеча від різного роду переслідувань (релігійних, расових, національних тощо); незахищеність результатів інтелектуальної роботи; кращі можливості для творчості і самореалізації; невизнання результатів праці інтелектуального працівника та ін.

Слід зазначити, що у сучасному світі інтелектуальна міграція зумовлена процесами, які відбуваються не всередині науки, а в суспільстві загалом: кризою економічних, соціальних, політичних і культурних відносин. При цьому багато країн зацікавлені в отриманні готових кваліфікованих спеціалістів у зв'язку з браком власних фахівців високого рівня.

Одним із базових і поширених пояснень причин і чинників міграції є положення про те, що вона обумовлена сумарною дією чинників виштовхування і притягування, які мають економічну, демографічну, соціальну й політичну природу. Основа такого підходу була закладена ще в теорії Е. Лі, розробленої в 60-ті роки ХХ століття [4, с. 128]. Згідно з теорією «притягування-виштовхування» (pull-push), у країнах виїзду виділяється визначальна роль «виштовхуючих» чинників, а в країнах в'їзду – відповідно роль «притягуючих» чинників. Ця теорія є однією із найбільш поширених, що використовується при поясненні причин та наслідків міграції, в тому числі й інтелектуальної.

Але найважливішою причиною зростання обсягів будь-якої форми міграції є усвідомлення широкими масами населення найбідніших країн свого важкого становища порівняно з жителями країн Заходу. Глобалізація зруйнувала ізоляцію локальних спільнот, збільшила потік інформації про якість життя в країнах Заходу, породила заздрість і бажання «бідняків» хоча б мінімально наблизитися до подібного рівня споживання, стимулювавши міграцію до економічно розвинених країн.

За півстоліття розміри глобальної міграції кваліфікованих фахівців неймовірно вирости і нині сприймаються як серйозна загроза майбутньому багатьох держав. На інтелектуальну міграцію впливає низка чинників. Спільне дослідження, проведене фахівцями Національного фонду економічних досліджень і Інституту досліджень міжнародної міграції при Джорджтаунському Університеті, результати якого були опубліковані в бюлетені World Bank Economic Review, показало, що за період з 2000 по 2010 р. «відплив інтелекту» у світі слідував певним закономірностям. Так, зокрема, більше всього від виїзду кваліфікованих кадрів страждають малі країни, що знаходяться на периферії індустріально розвинених держав. До цієї групи входять і колишні колонії, з яких таланти перебираються до колишніх метрополій. Активність процесу витоку підвищується у разі настання політичної нестабільності на батьківщині талантів і зростання націоналізму [12].

У свою чергу, дослідження Світового банку (World Bank), в межах якого були проаналізовані дані по 33 країнах світу, показало, що в середньому за кордон відправляються менше 10% їхніх громадян з вищою освітою. Термін «відплив умів»

повною мірою можна застосовувати лише до п'яти країн (Домініканська Республіка, Сальвадор, Мексика, Гватемала і Ямайка), де за кордон (в основному, до США) переїхали більше двох третин усіх освічених людей. У 2006 році Міжнародний валютний фонд (International Monetary Fund) опублікував аналогічне дослідження вже по 90 державам і прийшов до іншого висновку: найбільше від від'їзду «мізків» тепер страждає Іран [12].

Отже, міграція фахівців обумовлена тими ж факторами, що і некваліфікованої робочої сили. Вчені та спеціалісти залишають свою країну на користь іншої, якщо знаходять там більш високу матеріальну винагороду, необмежені можливості для творчості й саморозвитку, краще лабораторне обладнання, більш комфортні побутові умови, більше громадянських прав і демократичних свобод.

Аналіз соціальних наслідків інтелектуальної міграції має важливе наукове значення, оскільки дає можливість прогнозувати подальший хід подій і уникнути можливих негативних наслідків.

У науковій літературі немає єдиного підходу до оцінки наслідків інтелектуальної еміграції. Коли це явище стало набувати масштабного характеру, взяли гору негативні оцінки. Одержували їх майже винятково шляхом підрахунку реальних і потенційних втрат, переважно економічних. Згодом поширився інший погляд, відповідно до якого еміграція вчених і фахівців може бути корисною не тільки для країни-реципієнта, а й для країни-донора. Вона сприяє зниженню рівня безробіття серед тих, хто залишився, в той час як емігранти мають реальну можливість значно поліпшити своє матеріальне становище. Ознайомлення емігрантів із закордонним досвідом може принести значну користь, якщо хоча б частина з них повернеться на батьківщину на постійне проживання або, залишаючись за кордоном, буде співпрацювати з вітчизняними вченими [8, с. 129]. Зокрема, спеціалісти, отримавши нові знання і досвід, привозять їх на Батьківщину. Наприклад, більше половини високотехнологічних нових компаній Тайваня засновані тайванцями, що повернулися з США.

Інтелектуальні мігранти часто матеріально допомагають своїм родинам. Ця підтримка може проводитися безпосередньо – наприклад, у вигляді грошових переказів, посилок рідним і близьким. Водночас варто звернути увагу на те, що це не може тривати весь час, оскільки виїжджають працездатні люди, і з часом вони перевезуть і сім'ї, що зменшуватиме подальший потік трудових мігрантів, відповідно – потік грошей до України від трудових мігрантів.

У ряді випадків інтелектуальна міграція підтримується державами, що страждають від неї. Наприклад, у багатьох «бідних» державах владні кола де-факто заохочують «відплив», оскільки завдяки йому з суспільства вимиваються потенційні політичні опоненти. Деякі країни мають спеціальні програми, які дозволяють їм економити: так, наприклад, Філіппіни заохочують від'їзд за кордон кваліфікованих фахівців, які не мають роботи.

З іншого боку, країна-донор кваліфікованих робітників та інженерно-технічного персоналу, вчених і фахівців переважно опиняється у великому програві, оскільки вона втрачає всі капітальні витрати, вкладені у підготовку цих кадрів. Таким чином країна-донор погіршує своє сьогоденне становище, втрачає перспективи розвитку в майбутньому. Відповідно всі втрати країни-донора обертаються виграшем для іншої країни. За найскромнішими підрахунками, економія США лише в сфері освіти і наукової діяльності склала за останню чверть ХХ століття більше 15 млрд. доларів.

Зауважимо, що вартість витрат держави і родини на підготовку вченого до працездатного віку складає приблизно \$800 тис., а фахівця з вищою освітою – \$600 тис. Для прикладу, за даною методикою загальна втрата людського капіталу Росією за період від початку 90-х становила \$4 трлн. 360 млрд. Приблизний збиток України від еміграції лише вчених становить приблизно \$36 млрд., але при цій методиці не враховується потенційна вартість того, що вони могли виробити або винайти [7].

Не менш значущим наслідком інтелектуальної міграції є «розмивання» середнього класу, що вважається основою основ будь-якого сучасного суспільства. У результаті стало популярним порівняння «відпливу умів» з новим видом колоніалізму: якщо колонії постачали

метрополіям сировину і ввозили готові вироби, то нині «бідні» країни постачають колишнім метрополіям своїх фахівців, отримуючи натомість продукти, створені цими фахівцями.

Отже, інтелектуальна міграція має як негативні, так і позитивні наслідки. Існує нагальна необхідність розробки нової методології для оцінки загального впливу міграції на економіку та суспільство. Причини, чому така методологія необхідна, цілком зрозумілі: якщо застій і деформація умів відбувається тоді, коли негативні сторони міграції переважають позитивні, тоді потрібно навчитися якось оцінювати цей збиток.

Розробка такої методології потребує ґрунтовних зусиль фахівців з різних сфер знань. Для цього потрібно отримати дані з багатьох сфер і секторів – дані по зайнятості, історичні та порівняльні дані щодо розподілу працівників у різних галузях економіки (наприклад, кількість вчителів на 1000 дітей), відомості про розміри та особливості економіки, а також дані по самим мігрантам (відносний дохід, скільки вони заробляють в розвинених країнах, скільки висилають до себе на батьківщину, і т.п.). Це вимагає як якісних, так і кількісних методів аналізу – моделювання попиту та пропозиції з підготовки фахівців у конкретних галузях, моделювання зростання зарплат і зміни умов праці, вивчення міграції та того, скільки мігрантів мають намір повернутися.

Аналізуючи особливості інтелектуальної міграції в Україні, слід звернути увагу на те, що основною причиною еміграції наукових кадрів за межі України є недооцінка важливості діяльності людей в науковій сфері. Наукові кадри отримують низьку заробітну плату, у багато разів меншу, ніж оплата такої ж праці в інших розвинених країнах. У науку в нашій країні вкладається недостатня кількість коштів. Середній вік більшої частини вимірювальних приладів перевищує 15 років, в той час як на Заході такі прилади вважаються застарілими вже через п'ять років експлуатації [11]. Коштів не вистачає ні на гідну оплату праці, ні на сучасне обладнання, ні, тим більше, на задоволення деяких інших першочергових потреб наукових працівників, таких, як гідне житло, підвищення кваліфікації та зручності у професійній діяльності.

Отже, основними причинами «відпливу умів» в Україні є недостатнє фінансування науки і недостатньо велика увага до фахівців. Це незмінно веде до занепаду вітчизняної науки, старіння кадрів. Молоді фахівці вважають за краще виїжджати за кордон, головним чином до Німеччини, Ізраїля, США. Як правило, виїжджають програмісти, хіміки, електронщики, механіки, фізики-теоретики, фахівці з фізики твердого тіла, молекулярної біології, прикладної механіки, представники перспективних напрямів медичної науки.

За підрахунками деяких науковців, щорічна інтелектуальна еміграція з України налічує приблизно 95,4 тис. фахівців, тобто емігрує кожний 25 – 26 спеціаліст з вищою освітою.

Згідно даних Державного комітету статистики України, з 1996 по 2011 роки задля проживання і роботи за кордоном Україну залишили більше 1,5 тис. науковців-кандидатів (1290 осіб) і докторів (332) наук (див. табл. 1) [2].

Таблиця 1.

Кількість науковців, що виїхали за кордон у 1996-2011 рр.

Рік	Кількість науковців
1996	267
1997	180
1998	117
1999	136
2000	151
2001	162
2002	155
2003	92
2004	87
2005	53
2006	43

Рік	Кількість науковців
2007	52
2008	30
2009	31
2010	39
2011	53

(наведено за даними Державної служби статистики www.ukrstat.gov.ua)

Рекордним був 1996 рік, коли за кордон виїхали 267 науковців. З 2003 року кількість вчених-емігрантів значно скоротилась. Найчастіше українські вчені за цей час виїжджали до США – 420 осіб (343 кандидати і 77 докторів наук). На другому місці – Росія, куди за цей час виїхало 388 осіб (292 кандидати і 96 докторів наук). «Гостиною» для українських вчених виявилась і Німеччина, яку обрали для еміграції 251 науковець (208 кандидатів і 43 доктори наук). Значна кількість наукових емігрантів осіли в Ізраїлі (117), Канаді (109) та Польщі (52) [5].

Варто зазначити, що не всі українські вчені, які від'їжджають за межі країни, працюють за кордоном в якості наукових співробітників. Статистика свідчить, що лише п'ята частина інтелектуальних мігрантів влаштовується за спеціальністю в межах тих наукових проектів, за якими вони працювали на Батьківщині. В більшості це найбільш кваліфіковані фахівці, вже відомі своїми працями за кордоном. Решта ж залишають країну і свої науково-дослідні установи не заради влаштування на роботу за фахом.

Важливою складовою інтелектуальної міграції є так звана технологічна, якою охоплені такий сегмент ринку інтелектуальної праці, як ІТ-ринок (фахівці у сфері інноваційних комп'ютерних технологій: програмісти, розробники, системні адміністратори та інші). За неофіційними даними, ємність цього сегменту ринку інтелектуальної праці України становить близько 250 тис. осіб [7].

Не можна не погодитись з думкою Н. Прохоренко [10, с. 151], яка виділяє загрози трьом аспектам національної безпеки, що спричинені інтелектуальною міграцією. Перша – це зростаюче відставання України в технологічному розвитку. Однією з головних причин такого становища міжнародні експерти вважають зменшення інтелектуального потенціалу суспільства.

До загроз власне технологічній безпеці безпосередньо відносять загрози іншим видам безпеки, які можуть виникнути внаслідок «перенесення» за кордон інтелектуальної власності, а також неконтрольовані контракти військових організацій. У даному випадку спостерігається протиріччя не лише між безпекою індивідів і військовою (оборонною) безпекою України, але й між короткостроковими економічними завданнями, які вирішуються відомствами, і довгостроковими цілями безпеки країни й міжнародного співтовариства [10, с. 152].

Ще більш яскраво загрози національній безпеці, що пов'язані з еміграцією, загострюються завдяки проблемі відтворення інтелектуальної еліти в цілому. Система підготовки і просування наукових кадрів, що існує в країні, не відповідає новим вимогам суспільства. Зокрема, соціальні й психологічні механізми визначення статусу вчених не включають особових ідентифікацій з такими невід'ємними характеристиками наукової еліти, як внесок у світову науку, науковий рейтинг публікацій в престижних, у тому числі міжнародних наукових виданнях і так далі [6, с. 15-16].

Отже, в епоху глобалізації міграційна політика стає фактором інноваційного розвитку. Міграція все більше впливає на зайнятість, якість людського капіталу, продуктивність праці, рівень доходів населення. Перед країнами постає завдання залучення найбільш ефективної частини людського капіталу з-за кордону, збереження та розвитку національних інтелектуальних ресурсів і трансферу технологій через фахівців. Зазначені цілі вимагають розробки стратегії соціального забезпечення інноваційного розвитку.

Державі необхідно створити сприятливі матеріальні умови для інтелектуальних працівників (поступове наближення показника середнього рівня оплати праці до європейського), соціальні умови та систему цінностей (визнання та оцінка кінцевих

результатів праці). Важливим є дотримання законодавчої бази, а саме не тільки закріплення в законах окремих положень, але і суворе їх дотримання (щодо захисту патентів, авторського права, товарних знаків, ноу-хау, захисту комерційної таємниці).

Насправді, нам потрібна нова методика, новий погляд на наслідки міграції – включаючи, але не обмежуючись одним лише «відпливом умів», а також більш тонка державна політика, спрямована на вирішення проблем, які виникають внаслідок міграції. «Безрозмірна» політика, націлена лише на зниження міграції з певних регіонів або країн, шкодить їх розвитку, не кажучи вже про утиск прав самих майбутніх мігрантів.

Висновки. Міграція наукових працівників, їхня праця в науково-дослідних та технологічних центрах різних країн з метою набуття, вдосконалення і застосування своїх знань – реальність нашого часу й умова розвитку держави в майбутньому. Багато розвинених країн та країн, що розвиваються, вже прийшли до висновку, що залучення іноземних учених, інженерів, менеджерів, викладачів і інших фахівців означає «імпорт знань» і може бути винятково вигідним для національної економіки. З цією метою коригуються міграційні законодавства, створюються спеціальні програми для висококваліфікованих мігрантів, цілеспрямовано розширюється прийом іноземних студентів і аспірантів та їх працевлаштування після завершення навчання, створюються міжнародні дослідницькі колективи, заохочується міграція, пов'язана з інвестиціями в пріоритетні галузі. В умовах перманентної економічної кризи, в якій перебуває Україна, доцільно заповучити досвід розвинених країн щодо використання інтелектуального потенціалу та удосконалити міграційне законодавство.

Література

1. Аленичева Н. В. Социологический анализ современных аспектов внешней миграции в России. Проблема «утечки умов» [Електронний ресурс] / Н. В. Аленичева. – Режим доступу: <http://lib.socio.msu.ru/library>
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ck.ukrstat.gov.ua/>
3. Експерти вважають, що темпи відпливу «українських умів» за кордон можуть загрожувати національній безпеці країни. // УНІАН. – 10.07.2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/society/809757-eksperti-kajut-scho-temp-vidtoku-mizkiv-z-ukrajini-zagrojue-natsbezpetsi.html>
4. Методология и методы изучения миграционных процессов [Текст] / Под ред. Ж. Зайончковской, И. Молодиковой, В. Мукомеля – Центр миграционных исследований. – М., 2007. – 370 с.
5. Найбільше українських науковців емігрували до США, Росії та Німеччини (статистика) [Електронний ресурс] // УНІАН. – 29 квітня 2013 р. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/society/783209-naybilshe-ukrajinskih-naukovtsiv-emigruvali-do-ssha-rosiji-ta-nimechchini-statistika.html>
6. Ніколаєвський В. М. Наукова еліта: пошуки визначення / В. М. Ніколаєвський, В. В. Омельченко // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». – 2005. – С. 14-19.
7. Омеляненко В. А., Кулініч К. М. Міжнародні процеси інтелектуальної міграції в контексті глобальних інноваційних тенденцій [Електронний ресурс] / В. А. Омеляненко, К. М. Кулініч. – Режим доступу: http://www.asconf.com/eng/archive_view/103
8. Петрова Я. Інтелектуальна міграція в Україні: мотивація та наслідки для суспільства / Я. Петрова // Міграція і толерантність в Україні: 36. ст. – К.: Стилос, 2007. – С. 127-133.
9. Прохоренко Н. Є. Інтелектуальна міграція: причини та чинники / Н. Є. Прохоренко // «Соціопростір: міждисциплінарний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи», № 1'10. – С. 73-76.
10. Прохоренко Наталія. Інтелектуальна міграція в контексті національної безпеки України / Наталія Прохоренко // Соціологія у (пост)сучасності. Збірник тез доповідей учасників VIII Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів [Харків, 15 – 16 квітня 2010 р.]. – Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2010. – С. 151 – 152.
11. Ткаченко О. В. Інтелектуальна міграція. Причини, прояви, наслідки [Електронний ресурс] / О. В. Ткаченко. – Режим доступу: <http://maupbc.in.ua/news/scient/33-migratzija>.
12. «Утечка мозгов» как глобальное явление. Причины и последствия [Електронний ресурс] // Лаборатория гуманитарных технологий. – Гуманитарная экспертиза. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2008/1653>

**Tatiana Medina
NadiaPendur**

Intellectual migration from Ukraine: causes and consequences

Phenomenon of intellectual migration within global migration flow is being studied in the article. Factors causing this phenomenon, their positive and negative effects have been analyzed; peculiarities of intellectual migration from Ukraine have been defined; certain ways of solving the given problem have been offered.

Keywords: migration, intellectual migration, migratory processes, migration policy

**Татьяна Медина
Надежда Пендюр**

Интеллектуальная миграция из Украины: причины и последствия

В статье рассмотрено явление интеллектуальной миграции в рамках изучения глобальных миграционных потоков. Проанализированы факторы, обуславливающие это явление, его положительные и негативные эффекты, определены особенности интеллектуальной миграции из Украины, предложены некоторые пути решения данной проблемы.

Ключевые слова: миграция, интеллектуальная миграция, миграционные процессы, миграционная политика

Надійшла до редакції 25.02.2014 р.